IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr, 2026

TADBIRKORLIK SOHASIDA YER OSTI SUVLARIDAN FOYDALANISH VA LITSENZIYALASHNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA

Boltaboyeva D.SH.
Huquq va biznes fakulteti,
Yurisprudensiya yo‘nalishi 2 - bosqich talabasi
“Cyber University” davlat universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23074658

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida yer osti suvlaridan foydalanishni huquqiy tartibga solish masalalari 2025-yilda qabul qilingan Suv kodeksi asosida tahlil qilingan. Unda litsenziyalash tizimi va suv solig‘ining tadbirkorlik faoliyatidagi o‘rni yoritilib, xorijiy davlatlar tajribasi o‘rganilgan. Shuningdek, suv resurslaridan oqilona foydalanish va zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurligi asoslab berilgan.
Kalit so‘zlar: Kalit so‘zlar: yer osti suvlari, suv resurslari, Suv kodeksi, litsenziyalash, suvdan foydalanish, suv solig‘i, ekologik xavfsizlik, oqilona foydalanish, barqaror rivojlanish, monitoring, raqamli texnologiyalar, tadbirkorlik faoliyati, davlat tartibga soluvi.

LEGAL REGULATION OF GROUNDWATER USE AND LICENSING IN THE FIELD OF ENTREPRENEURSHIP: NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE

Abstract: This article examines the legal regulation of groundwater use in Uzbekistan based on the 2025 Water Code. It analyzes the role of licensing and water taxation in business activities and reviews international experience. The importance of rational water use and modern management mechanisms is emphasized.
Keywords: groundwater, water resources, Water Code, licensing, water use, water taxation, environmental safety, sustainable use, monitoring, digital technologies, entrepreneurship, state regulation.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОДЗЕМНЫХ ВОД И ЛИЦЕНЗИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы правового регулирования использования подземных вод в Республике Узбекистан на основе Водного кодекса 2025 года. Анализируется роль лицензирования и водного налога в предпринимательской деятельности, а также изучается зарубежный опыт. Обосновывается необходимость рационального использования водных ресурсов и внедрения современных механизмов управления.
Ключевые слова: подземные воды, водные ресурсы, Водный кодекс, лицензирование, водопользование, водный налог, экологическая безопасность,

рациональное использование, мониторинг, цифровые технологии, предпринимательская деятельность, государственное регулирование.

KIRISH

Yer osti suvlari strategik ahamiyatga ega tabiiy resurs bo‘lib, nafaqat aholini ichimlik suvi bilan ta’minlashda, balki sanoat va qishloq xo‘jaligi tarmoqlarida ham muhim rol o‘ynaydi. Suv resurslarining cheklanganligi, iqlim o‘zgarishlari hamda ekologik muvozanatni saqlash zarurati ushbu resurslardan oqilona foydalanishni taqozo etadi. Shu bois yer osti suvlaridan foydalanishni huquqiy jihatdan tartibga solish iqtisodiy samaradorlik va ekologik barqarorlikni ta’minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida yer osti suvlaridan foydalanishni huquqiy tartibga solish

O‘zbekistonda yer osti suvlaridan foydalanish munosabatlari zamonaviy bosqichda bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. 2025-yilda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining Suv kodeksi[1] ushbu sohadagi asosiy huquqiy hujjat hisoblanadi. Mazkur kodeks suv resurslarini boshqarish, ulardan foydalanish va muhofaza qilish bilan bog‘liq barcha munosabatlarni kompleks tartibga soladi.

Shuningdek, “Yer qari to‘g‘risida”gi qonun[2] yer osti suvlari bilan bog‘liq geologik va qazib olish jarayonlarini tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu hujjatlarga muvofiq, yer osti suvlari davlat mulki hisoblanadi va ulardan foydalanish faqat belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Yer osti suvlaridan foydalanish, odatda, maxsus ruxsatnoma va litsenziya asosida amalga oshiriladi. Bu tizim quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

• suv resurslarini muhofaza qilish;
• ularning oqilona taqsimlanishini ta’minlash;
• ekologik xavfsizlikni kafolatlash;
• kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilish.

Tadbirkorlik faoliyatida yer osti suvlaridan foydalanish tartibi

Tadbirkorlik subyektlari yer osti suvlaridan foydalanishda bir qator majburiy bosqichlarni bosib o‘tishlari lozim:

1. Ruxsatnoma olish – quduq burg‘ilash uchun vakolatli organlardan ruxsat olinadi.

2. Litsenziya rasmiylashtirish – suvdan sanoat yoki boshqa maqsadlarda foydalanish uchun maxsus litsenziya beriladi.

3. Monitoring tizimini joriy etish – 2024-yildan boshlab quduqlarga suv sarfini nazorat qiluvchi aqlli hisoblagichlar o‘rnatish majburiy hisoblanadi.

Yer osti suvlaridan foydalanish quyidagi asosiy yo‘nalishlarni qamrab oladi:

• sanoat ehtiyojlari;
• qishloq xo‘jaligi va sug‘orish;
• ichimlik va texnik suv ta’minoti;
• mineral va shifobaxsh suvlarni qazib olish.

Litsenziya talablariga rioya qilinmasligi, suvdan belgilangan limitdan ortiq foydalanish yoki noqonuniy qazib olish holatlari ma’muriy va moliyaviy javobgarlikka olib keladi.

[1] 30.07.2025. O‘zbekiston Respublikasining Suv kodeksi https://lex.uz/uz/docs/-7655343
[2] O‘RQ-987-сон 31.10.2024. Yer qa’ri to‘g‘risida https://lex.uz/docs/-7182161

Xorijiy davlatlar tajribasi

Rivojlangan davlatlar tajribasi yer osti suvlarini boshqarishda samarali mexanizmlarni namoyon etadi.

AQSh (Kaliforniya shtati)

2014-yilda qabul qilingan Sustainable Groundwater Management Act (SGMA)[3] asosida:

• suv boshqaruvi mahalliy agentliklarga topshirilgan;

• suv olish qat'iy limitlar bilan belgilanadi;

• raqamli monitoring tizimlari joriy etilgan.

Isroil

• barcha suv resurslari davlat mulki hisoblanadi;

• suv yuqori iqtisodiy qiymat asosida baholanadi;

• oqova suvlarning 80–90 foizi qayta ishlanadi.

Yevropa tajribasi (Germaniya va Fransiya)

• suvdan foydalanish litsenziya va ekologik to‘lovlar asosida amalga oshiriladi;

• “ifloslantiruvchi to‘laydi” tamoyili qo‘llaniladi;

• suv resurslari daryo havzalari asosida boshqariladi.

Ushbu tajribalar shuni ko‘rsatadiki, samarali boshqaruv uchun:

• qat'iy qonunchilik,

• iqtisodiy mexanizmlar,

• raqamli monitoring tizimlari muhim ahamiyatga ega.

Suv solig‘ining huquqiy va iqtisodiy ahamiyati

Yer osti suvlaridan foydalanganlik uchun soliq tizimi muhim tartibga soluvchi vosita hisoblanadi. U quyidagi vazifalarni bajaradi:

• suvdan tejamkor foydalanishni rag‘batlantiradi;

• ekologik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi;

• davlat xarajatlarini qoplash imkonini beradi.

O‘zbekistonda suv solig‘i stavkalari[4] suv manbasi, foydalanish hajmi va hududning gidrogeologik xususiyatlariga qarab belgilanadi. So‘nggi yillarda ushbu stavkalar oshirilib, suv resurslaridan samarasiz foydalanishning oldini olishga qaratilgan choralar kuchaytirildi.

Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, suv solig‘i:

• nafaqat fiskal vosita;

• balki ekologik boshqaruv mexanizmi ham hisoblanadi.

Konstitutsiyaviy asoslar

Yer osti suvlaridan foydalanishni tartibga solish O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga asoslanadi[5]:

49-modda – fuqarolarning sog‘lom atrof-muhitga bo‘lgan huquqini kafolatlaydi;

62-modda – tabiiy resurslarni asrash majburiyatini belgilaydi;

[3] California Department of Water Resources. The Sustainable Groundwater Management Act (SGMA).

[4] 30.12.2019 O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (yangi tahriri) "XVII BO‘LIM. SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UCHUN SOLIQ" https://lex.uz/docs/-4674902

[5] O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 49-, 62- va 68-moddalar, 2023-yil, T.: “O‘zbekiston”. LEX.UZ. https://share.google/QqqeDGparCgdasmZ3

68-modda – yer, suv va boshqa resurslar umummilliy boylik ekanini mustahkamlaydi.

Mazkur normalar yer osti suvlaridan foydalanishda ekologik xavfsizlik, davlat nazorati va jamoatchilik manfaatlarining ustuvorligini ta’minlaydi.

Xulosa

Yer osti suvlaridan foydalanishni huquqiy tartibga solish iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonda 2025-yilda qabul qilingan Suv kodeksi ushbu sohani zamonaviy talablar asosida tartibga solishga xizmat qilmoqda.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, samarali boshqaruv uchun quyidagilar muhim:

• suvning real iqtisodiy qiymatini belgilash;

• qat’iy nazorat va monitoring tizimlarini joriy etish;

• suvni qayta ishlash texnologiyalarini kengaytirish.

Kelgusida O‘zbekistonda:

• suv resurslarini raqamli boshqarish tizimini rivojlantirish,

• suv solig‘ini takomillashtirish,

• jamoatchilik nazoratini kuchaytirish

yer osti suvlaridan oqilona foydalanish va suv xavfsizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Suv kodeksi. – T., 2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni “Yer qa’ri to‘g‘risida” . – T., 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF-74 “2023– 2024yillarda suv resurslarini muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanishni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida.”
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori PQ-107 “Yer osti suvlariga quduqlarni burg‘ilash va ulardan foydalanish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 01.04.2023, 107-son.
6. Margat, J., & van der Gun, J. (2013). Groundwater around the World: A Geographic Synopsis. CRC Press.
7. Siebert, S., et al. (2010). Groundwater use for irrigation – a global inventory. Hydrology and Earth System Sciences, 14, 1863–1880.
8. California Department of Water Resources. The Sustainable Groundwater Management Act (SGMA).
9. Israel Water Authority. Reports and regulations on water management.
10. O‘zbekiston Respublikasi Tog‘-kon sanoati va geologiya vazirligi rasmiy veb-sayti. [Online]. Available: https://gov.uz/mingeo (Murojaat sanasi: 08.02.2026)